

JUSTIITSMINISTEERIUM

Kriminaalpoliitika lühianalüüs
Nr 9 / 2022

**Joobes sõidukijuhtimise analüüs:
karistuspraktika ja selle mõju süüdlaste
hilisemale retsidiivsusele**

Andri Ahven
Krister Tüllinen

Sisukord

Sissejuhatus	3
Andmestik ja metoodika	3
Lühikokkuvõte	3
I KarS § 424 kuriteod ja nende menetlusviisid	6
II Joobes juhtimise kuritegude karistuspraktika	8
III KarS § 424 lg 1 kuritegudes menetluse lõpetamine oportuuniteediga ja lõpetamisel määratavad kohustused	10
IV KarS § 424 kuriteo eest rahalise karistusega ja täielikult tingimisi vangistusega karistatud isikute retsidiivsus võrrelduna oportuuniteediga lõpetatud isikute retsidiivsusega	11
V KarS § 424 lg 1 kuriteo toimepannute retsidiivsus, arvestades oportuuniteediga lõpetamisel pandud kohustusi.....	14
VI KarS § 424 lg 2 kuriteo toime pannud isikute retsidiivsus sõltuvalt karistusliigist	14
VII Joobes juhtimise kuriteo toime pannud isikute tööhõives osalemine enne ja pärast kuritegu sõltuvalt menetlus- või karistusliigist	16

Sissejuhatus

Käesolevas analüüsis antakse ülevaade joobes juhtimise kuritegude menetluspraktikast ja selle mõjust korduvkuritegevusele (retsidiivsusele) pärast kaht viimast suuremat kriminaalpoliitilist muudatust: alates 2016. aastast lõpetab prokuratuur osade esmakordse joobes juhtimise kuriteo puhul kriminaalmenetluse avaliku menetlushuvi puudumise korral ja kui süü ei ole suur (oportuniteet); 2017. aasta novembrist karmistused karistused korduva joobes juhtimise eest. Analüüsi eesmärk on uurida nii muudatuste mõju retsidiivsusele kui vaadata nende mõju joobes juhtimiste üldarvule.

Analüüs on seotud valitsuskabineti 19.03.2020 nõupidamisele esitatud ja 28.05.2020 heaks kiidetud kabinetimemorandumis kokku lepitud tööülesandega, millega justiitsministeeriumile tehti ülesandeks läbi viia analüüs ja esitada ettepanekud joobes juhtimise kuritegude menetluspraktika muutmise vajaduste kohta.

Andmestik ja metoodika

- ▶ Vaatluse all olid isikud, kelle suhtes alustati karistusseadustiku (KarS) § 424 kuriteos (joobes juhtimine) kriminaalmenetlus 2018–2021 ehk pärast KarS muudatust, millega korduva mootorsõiduki joobes juhtimise eest¹ sätestati eraldi koosseisuna KarS § 424 lg 2.
- ▶ Retsidiivsust hinnati kõikide gruppide puhul, kelle suhtes alustati KarS § 424 kuriteos kriminaalmenetlus 2018–2020 ning kelle puhul oli võimalik retsidiivsust hinnata ühe ja kahe aasta jooksul pärast süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist või oportuniteedi puhul pärast lõpetamismääruse koostamist.
- ▶ Retsidiivsuse mõõtmiseks võeti arvesse uues kuriteos kahtlustatavana ülekuulamise kuupäev (joobes juhtidel tähendab ülekuulamise fakt peaaegu alati kuriteo toimumist).
- ▶ Retsidiivsus (retsidiivsuse määr) on uues kuriteos kahtlustatavana üle kuulatud isikute osakaal kogugrupist.
- ▶ Retsidiivsust hinnati nii uue joobes juhtimise kuriteo (edaspidi: *sama liiki*) kui ka üldise uue kuriteo (edaspidi: *mistahes liiki*) tõttu kahtlustatavana ülekuulamise järgi.

Lühikokkuvõte

Kriminaalses joobes mootorsõiduki juhtimise üldarvus ei ole viimaste seadusandlike ega praktika muudatuste järel ilmnenu olulisi muutusi.

- ▶ Sissejuhatuses kirjeldatud muudatused seadustes ja menetluspraktikas pole joobes juhtimiste üldarvu suutnud muuta ning pigem sõltub tabatud joobes juhtide hulk politsei järelevalve intensiivsusest.
- ▶ Rikkumiselt tabatud joobes juhtide arv ei ole viimastel aastatel (2017–2022) arvestatavalt muutunud. KarS § 424 kuritegusid registreeriti neil aastatel ligikaudu 2500 ümber.

¹ Käesolevas ülevaates mõeldakse „joobes juhtimise“ all vaid KarS § 424 rikkumisi (erinevalt mõnest varasemast ülevaatest, kus on olnud vaatluse all ka LS § 224 rikkumised, mille puhul on tegu väärteoga).

- ▶ Korduvalt rikkumiselt tabatud joobes juhtide arv küll 2021. aastal langes, kuid see võib olla tingitud samal aastal vähenenud liiklusjärelvalvest ja esmakordsetele rikkujatele määratud oportuuniteedist².

Oportuuniteediga kriminaalmenetluse lõpetamine on vähendanud uue *mistahes liiki*³ kuriteo toimepanemise riski ja ei ole suurendanud uue *sama liiki* kuriteo toimepanemise riski sihtrühmal, kellele seda kohaldatai.

- ▶ Esmakordsete joobes juhtide puhul (KarS § 424 lg 1) lõpetatakse menetlus oportuuniteediga ligikaudu 1/3 juhtudel.
- ▶ Prokuratuuri piirkondade sees on kohati suured menetluspraktika erinevused: näiteks lõpetati 2021. aastal Jõgeva maakonnas ligikaudu 14% menetlustest oportuuniteediga, samas kui näiteks Põlva maakonnas oli see osakaal veidi enam kui 90% (mõlemad on Lõuna Ringkonnaprokuratuuri piirkonnas). Seega sõltub esmakordse kriminaalses joobes juhi kohtulik karistamine või selle asemel oportuuniteedi kohaldamine suures osas piirkonnast, kus juht joobes juhtimiselt tabati.
- ▶ Esmakordse joobes juhtimise eest oportuuniteedi saanute retsidiivsus on madalam kui niisuguse kuriteo eest kohtulikult karistatutel – seda nii uue *sama liiki* kui ka *mistahes liiki* kuritegude retsidiivust arvestades ja seda nii ühe kui ka kahe aasta retsidiivsusel.
- ▶ Kahe aasta jooksul pani uue *mistahes liiki* kuriteo toime 12% oportuuniteedi saanutest, kuid 19% rahalise karistusega või tingimisi vangistusega karistatutest.
- ▶ Oportuuniteedi kasutamisega pole kaasnenud retsidiivsusel kasvu, mida võiks eeldada kuriteole kergemalt reageerimisel. On tõenäoline, et ennekõike avaldasid positiivset mõju oportuuniteediga kaasnenud kohustused, mis olid suunatud alkoholi tarvitamise vähendamisele (biomarkeri analüüside andmine ja jälgimine).
- ▶ Seega võib oportuuniteet koos kaasnevate kohustustega olla uute rikkumiste ärahoidmisel tõhusam kui muul viisil karistamine. Oportuuniteedi saanute madalam retsidiivsus võrreldes kohtulikult karistatutega ei tulene tõenäoliselt ka sellest, et oportuuniteeti oleks kohaldatud eelduslikult õiguskuulekamatele joobes juhtidele. Nimelt ei ole oportuuniteedi saanute retsidiivsus kasvanud, kuigi seda kohaldatakse nüüd enam ka potentsiaalselt suurema riskiga joobes juhtidele, sh nendele, keda varem karistati karmimalt.

Korduvate joobes juhtide karistuste karmistamine pole omanud üldhoiatavat efekti ega seeläbi vähendanud korduvat kriminaalses joobes juhtimist. Samas on muudatusega kaasnenud sagedasem šokivangistuse ja üldkasuliku töö kasutamine korduvate joobes juhtide mõjutamisel olnud pigem positiivse tulemusega, võrreldes karistuspraktikaga enne 2017. aasta muudatusi.

- ▶ Karistuste karmistamine joobes juhtimise eest ei ole kaasa toonud toona taotletud üldisemat eesmärki: vähendada nii esmast kui korduvat joobes juhtimist.

² Igal aastal lõpetatakse ligikaudu 700 joobes juhi suhtes menetlus oportuuniteediga ja neist 8% ehk ligikaudu 60 inimest tabatakse kahe aasta jooksul uuel joobes juhtimise kuriteolt; sellisel puhul aga puudub rikkujal varasem kehtiv karistus sama teo eest ning teda ei karistata *korduva* joobes juhtimise eest.

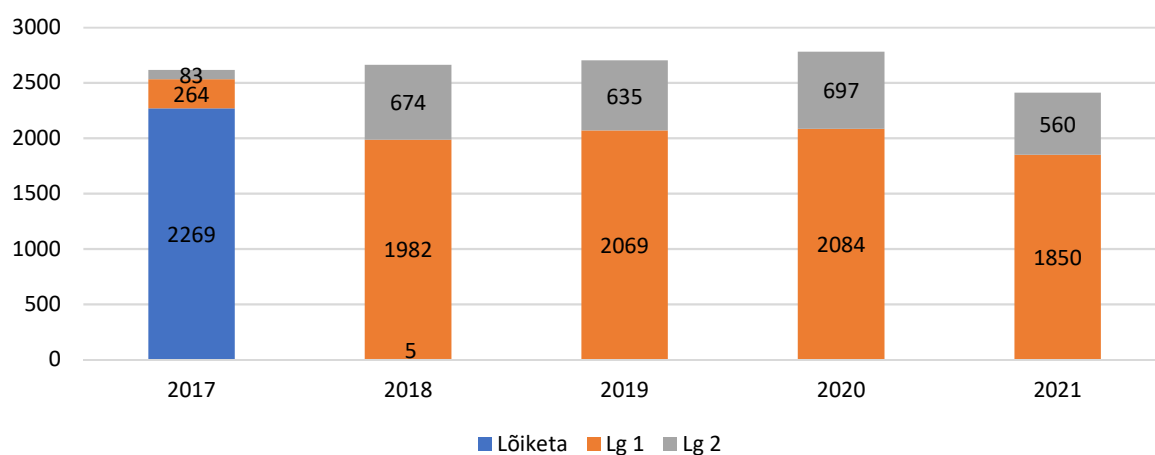
³ Mistahes liiki kuritegudest panevad joobes juhid uue korduva kuriteona kõige sagedamini toime vägivallakuritegusid.

- ▶ 2017. aasta seadusemuudatuse mõjul on kasvanud reaalselt vanglakaristust kandvate joores juhtidest süüdimõistetute arv⁴ 15%, kuid samal ajal pole joores juhtide üldarv kasvanud.
- ▶ Korduvate joores juhtide puhul oli nn šokivangistusega karistatute kahe aasta retsidiivsus märksa väiksem kui neil, kellele mõisteti täielikult reaalne vangistus; seda nii uue *sama liiki* (11% vs. 24%) kui ka *mistahes liiki* (19% vs. 35%) kuriteo puhul.
- ▶ Šokivangistuse suurem kasutamine pole kaasa toonud retsidiivsuse kasvu.
- ▶ Korduvate joores juhtide karistamisel üldkasuliku tööga oli nende retsidiivsus samuti märksa väiksem kui neil, kellele mõisteti täielikult reaalne vangistus ja seda nii uue *sama liiki* (9% vs. 24%) kui ka *mistahes liiki* (23% vs. 35%) kuriteo puhul.
- ▶ Šokivangistuse ja üldkasuliku töö sagedasem kasutamine pole kaasa toonud joores juhtide retsidiivsuse kasvu, kui võrrelda korduvate joores juhtide retsidiivsust enne ja pärast 2017. aasta muudatust.

⁴ Raskeima süüte järgi.

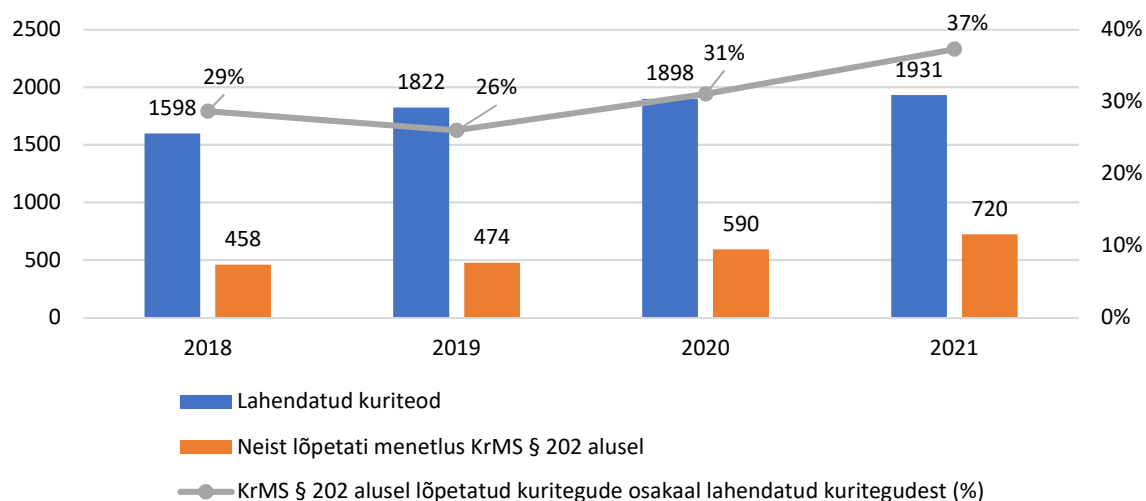
I KarS § 424 kuriteod ja nende menetlusviisid

- ▶ KarS § 424 kuritegusid registreeriti viimastel aastatel ligikaudu kahe ja poole tuhande ümber (2018. aastal 2661; 2019. aastal 2704; 2020. aastal 2781). 2021. aastal registreeriti 2410 kuritegu.
- ▶ 2021. aastal vähenes joores juhtimise kuritegude arv 13%, kuid samas suurusjärgus vähenes ka liiklusjärelvalve maht⁵.
- ▶ Liiklussagedus, mille muutumine võiks avaldada samuti joores juhtide hulga liikluses ja seega ka nende tabamise üldarvule oli COVID-19 pandeemia alguskuudel küll madalam, kuid tabatud joores juhtide üldarv sellest ei muutunud.

Joonis 1. KarS § 424 kuritegude registreerimine 2017–2021

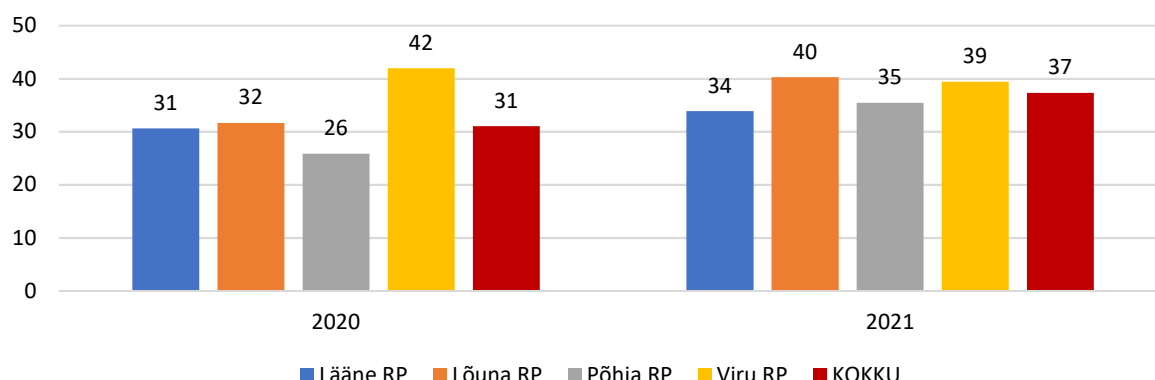
- ▶ Viimasel neljal aastal on kasvanud KrMS § 202 (oportuniteet) alusel lõpetatud menetluste arv ja osakaal lahendatud kuritegudest: kui 2018. aastal lõpetati oportuniteediga 29% lahendatud kuritegudest, siis 2021. aastaks oli nende osakaal tõusnud 37%-le.

Joonis 2. KarS § 424 lg 1 kuritegude menetluspraktika 2018–2021

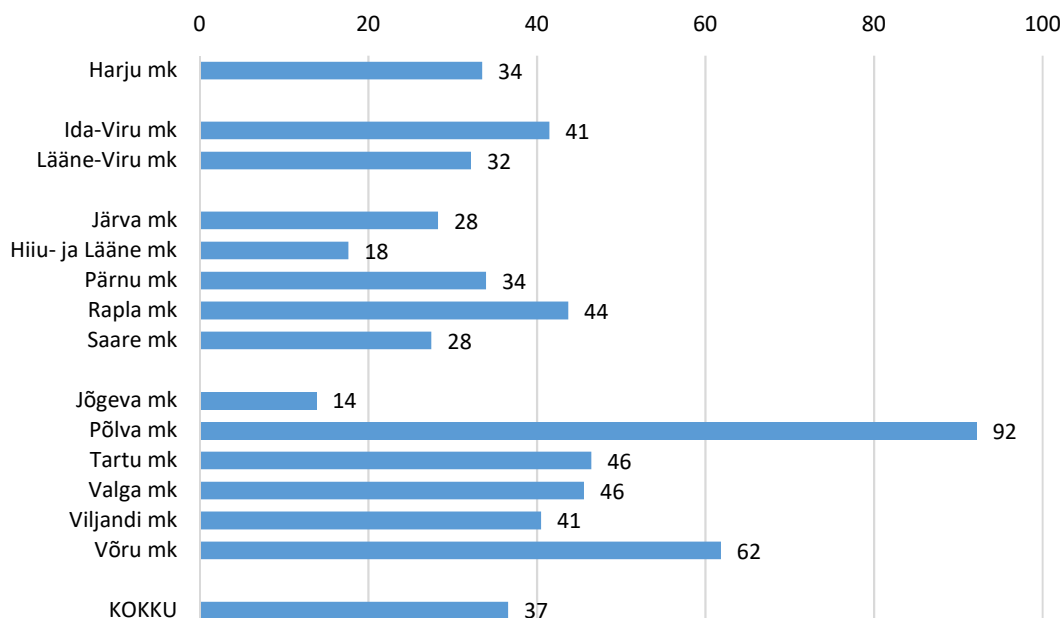
⁵ https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/liikluskuriteod_page.html

- ▶ Ringkonnaprokuratuuride (RP) praktika lahendatud kuritegudes menetluste lõpetamisel oportuuniteediga on pigem ühtlane. 2021. aastal jäi see näitaja vahemikku 34–40%, olles kõrgeim Lõuna RP-s.

Joonis 3. Ringkonnaprokuratuuride praktika KarS § 424 lg 1 kuritegudes oportuuniteedi kasutamisel 2020. ja 2021. aastal (% lahendatud kuritegudest)

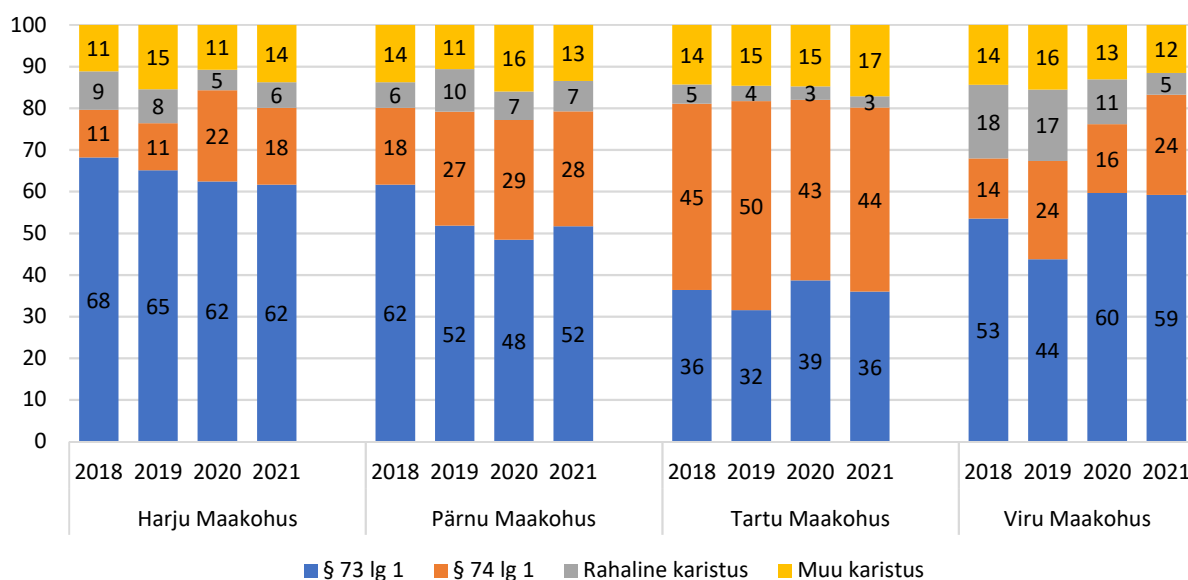
- ▶ Väga märkimisväärsed on erinevused oportuuniteedi kohaldamise osakaalus ringkonnaprokuratuuride siseselt, kus suurimad menetluspraktika erinevused olid Lõuna RP-s.
- ▶ Kõige selgemalt eristub Lõuna RP, kus KarS § 424 lg 1 menetlustest lõpetati 2021. aastal oportuuniteediga näiteks Jõgeva maakonnas ligikaudu 14%; samas Põlva maakonnas ligikaudu 90%.
- ▶ Kuigi käesolevas analüüsis vaadati oportuuniteedi kohaldamise osakaalu maakondade kaupa ainult 2021. aastal, siis on selline osakaalude suhe olnud pikemaajalisem.

Joonis 4. Ringkonnaprokuratuuride praktika KarS § 424 lg 1 kuritegudes oportuuniteedi kasutamisel 2021. aastal ringkonnaprokuratuuride osakondade/maakondade kaupa (% registreeritud kuritegudest)

II Joobes juhtimise kuritegude karistuspraktika

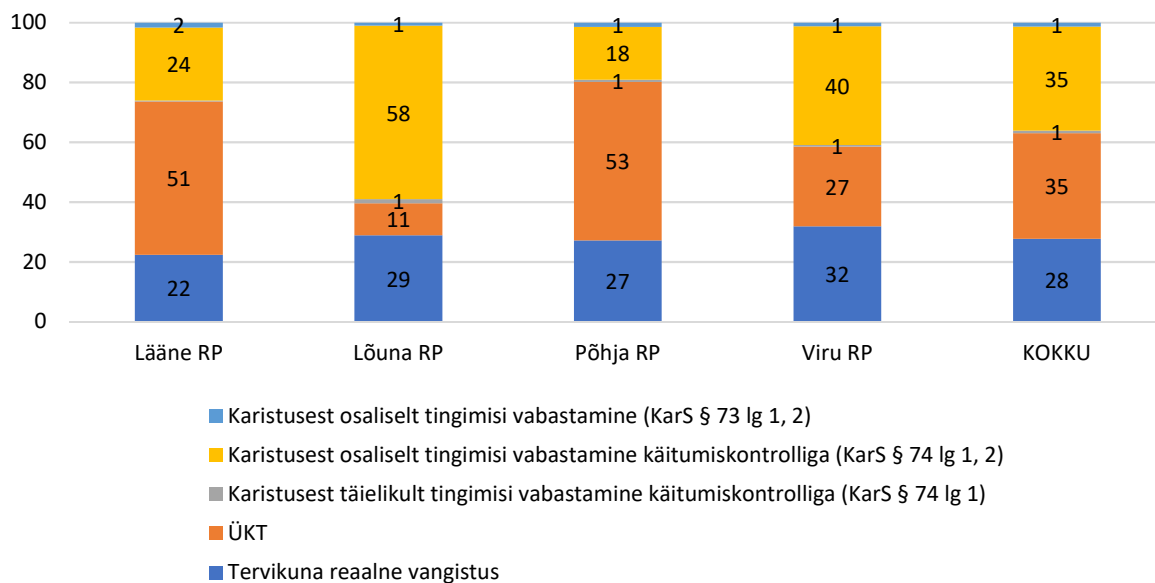
- ▶ 2017. aasta novembrist jõustus karistusseadustiku muudatus, millega hakati eristama esmakordset joobes juhtimist ja korduvat joobes juhtimist, luues §-s 424 kaks erinevat süüteoüksust.
- ▶ Seadusemuudatuse kohaselt ei jäeta korduva joobes juhtimise (lg 2) eest mõistetud karistus täielikult tingimisi kohaldamata ehk sätestati kohustus mõista vähemalt osaliselt reaalne vangistus (nn šokivangistus).
- ▶ Võimalik on siiski, et vangistus asendatakse üldkasuliku tööga (KarS § 69). Sel juhul toimub asendamine täies ulatuses, s.t sel puhul ei tule ka korduva joobes juhtimise korral osaliselt reaalselt vanglakaristust kanda.⁶
- ▶ Esmakordse joobes juhtimise eest mõistetud karistuste osas erineb teistest selgesti Lõuna RP ja sellega seonduvalt Tartu maakohtu praktika, kus oluliselt vähem kasutatakse joobes juhtide karistamisel tingimisi vangistust ilma käitumiskontrollita (KarS § 73) ning samuti rahalist karistust. Teiste piirkondade vahel on karistuspraktika pigem ühtlane.

Joonis 5. KarS § 424 lg 1 eest maakohtus mõistetud karistuste liigid 2018–2021 (%)

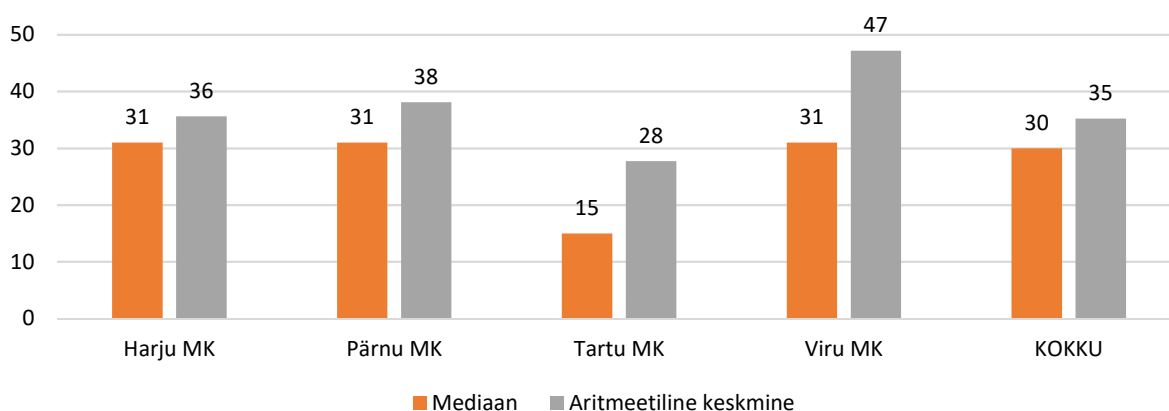
- ▶ Korduva joobes juhtimise eest mõistetud karistuste osas on sarnasem praktika Põhja RP ja Lääne RP tööpiirkonnas, kus ligikaudu pooltel juhtudel mõistis maakohus karistusena ÜKT. Viru RP tööpiirkonnas kasutatakse seda ligikaudu 1/3 juhtudel ja Lõuna RP tööpiirkonnas ligikaudu 10% juhtudel.
- ▶ Samas kasutatakse Lõuna RP ja Viru RP tööpiirkonnas korduva joobes juhtimise kuritegudes oluliselt enam (40% ja 50%) osaliselt tingimisi vangistust ehk nn šokivangistust.
- ▶ Kuna enam kui pooled joobes juhtimise kuriteod lahendatakse kokkuleppemenetlusega, on kohtupraktika erinevuse põhjused seotud ringkonnaprokuratuuride erineva praktikaga.

⁶ Vt selle kohta RKKK 1-20-2476, p 15–19.

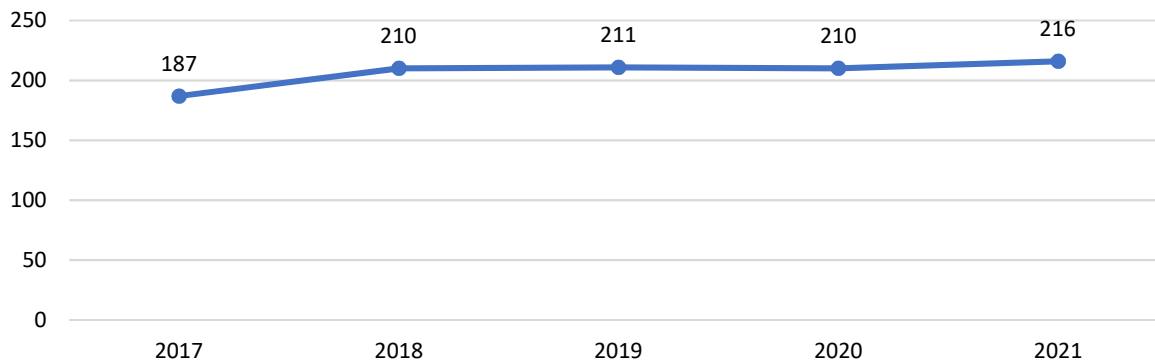
Joonis 6. KarS § 424 lg 2 kuritegudes mõistetud karistuse liik kohtueelse menetluse läbi viinud ringkonnaprokuratuuri järgi 2018–2021 (%)

- Osaliselt täitmisele pööratava vangistuse mõistmisel määrati kohe realselt ärakandmisele keskmiselt 30 päeva. Maakohtutest eristus Tartu maakohus, kus kohe ärakandmisele määratud vanglapäevade mediaan oli 14 päeva.

Joonis 7. KarS § 424 lg 2 eest (raskeima süüteo järgi) osalist vanglakaristust kandvate kinni peetavate kohe ärakandmisele määratud vanglapäevade aritmeetiline keskmine ja mediaan maakohute kaupa november 2017 – juuni 2022

- Kuigi korduva joores juhtimise eest süüdi mõistetud isikute osakaal kõigist joores juhtimise eest karistatutest on viimastel aastatel püsinud stabiilsena, on viimase viie aastaga kasvanud joores juhtimise eest vanglakaristust kandvate isikute arv 15%.
- Seega saab väita, et joores juhtimise eest vanglakaristust kandvate süüdimõistetute arvu kasv on otsene karistusseadustiku muudatuse tagajärg.

Joonis 8. KarS § 424 eest (raskeima süüteo järgi) vanglakaristust kandvate kinnipeetavate arv aasta lõpul

III KarS § 424 lg 1 kuritegudes menetluse lõpetamine oportuniteediga ja lõpetamisel määratavad kohustused

- ▶ 2020–2021 menetluspraktikas määrati kahtlustatavale vähemalt kaks kohustust 75% juhtudel; neli või enam kohustust määrati 25% juhtudel.
- ▶ 2020. ja 2021. aastal olid enamlevinud määratud kohustusteks (isikute osakaal nende koguarvust; isikul võis olla mitu kohustust): sotsiaalprogrammi (enamasti liiklusohutusprogramm KOJU⁷) läbimine (87%), muu asjakohane kohustus (52%), alkoholi tarvitamise keeld (32%), ravile pöördumine või ravi läbimine (25%).
- ▶ Ligikaudu 50% juhtumitest, kus rakendati muu asjakohase kohustusena alkoholi biomarkerite kontrolli, viitas biomarkeri CDT⁸ analüüsi (analüüs viidi läbi vahetult peale kriminaalmenetluse lõpetamise määruse koostamist) esmane tulemus isiku võimalikule igapäevasele alkoholi liigtarvitamise (igapäevaselt 4–6 ühikut⁹ viimase kahe nädala jooksul) (CDT >1,3).
- ▶ Kui kohustusena määrati alkoholi sõltuvusravile pöördumine ja isikuga jõuti vähemalt läbida ravivajaduse hindamine, siis ligikaudu 3/4 juhtumitest ilmnas, et isikul oli alkoholitartvitamise häire.

⁷ <https://www.koju.eu/site/index>

⁸ <https://synlab.ee/arstile/laboriteatmik/tulemuste-interpretatsioonid/kliinilise-keemia-uuringud/susivesikdefitsiitne-transferrin-s-cdt/>

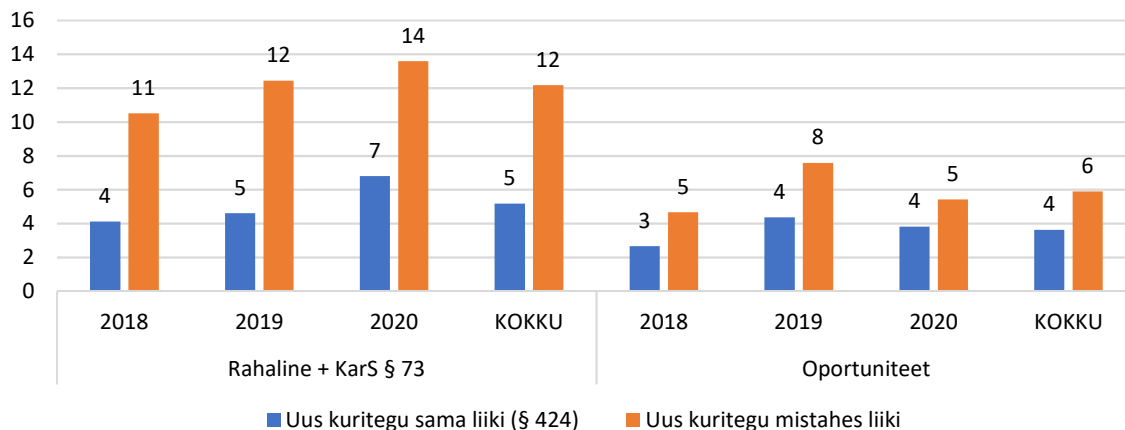
⁹ <https://alkoinfo.ee/et/moodukus/moodukuse-piires/alkoholiuhik/>

Joonis 9. Ringkonnaprokuratuuride praktika KarS § 424 kuritegudes oportuuniteedi kasutamisel 2020–2021: eri liiki kohustusega lõpetamismääruste osakaal lõpetatud menetluste koguarvust (%; peamised kohustuste liigid, isikul võis olla mitu kohustust)

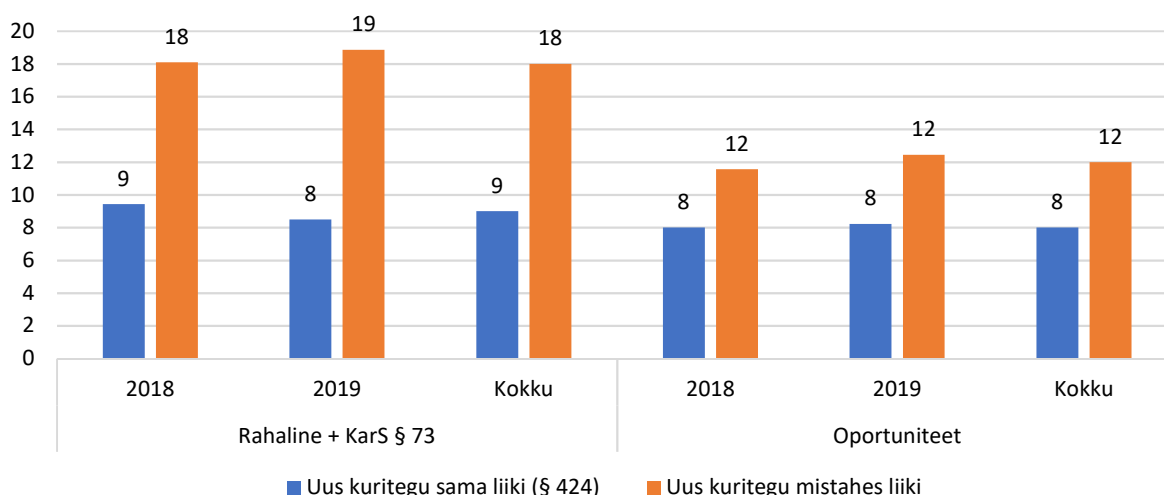
IV KarS § 424 kuriteo eest rahalise karistusega ja täielikult tingimisi vangistusega karistatud isikute retsidiivsus võrrelduna oportuuniteediga lõpetatud isikute retsidiivsususega

- ▶ Kahe aasta retsidiivsus arutamisel olid vaatluse all ligikaudu 2100 kohtulikult karistatud ja 1200 oportuuniteedi saanut (ühe aasta retsidiivsus arutamisel olid grupid veelgi suuremad); seega olid grupid küllaldase suurusega, et retsidiivsususe kohta saaks teha piisavalt tõepäraseid järeldusi.
- ▶ Oportuuniteedi saanute retsidiivsus ühe aasta jooksul *sama liiki* uue kuriteo järgi oli väiksem kui rahalise karistusega või tingimisi vangistusega karistatutel (4% vs. 5%).
- ▶ Oportuuniteedi saanute retsidiivsus ühe aasta jooksul *mistahes liiki* uue kuriteo järgi oli ligikaudu poole väiksem kui rahalise karistusega või tingimisi vangistusega karistatutel (6% vs. 12%).

Joonis 10. 2018–2020 KarS § 424 lg 1 kuriteo toime pannud isikute ühe aasta retsidiivsuse määr kuriteos kahtlustatavana ülekuulamise järgi, arvestades KarS § 424 kuriteo lahendamise liiki (%)

- ▶ Oportuniteedi saanute retsidiivsus kahe aasta jooksul *sama liiki* uue kuriteo järgi oli väiksem kui rahalise karistusega või tingimisi vangistusega karistatutel (8% vs. 9%).
- ▶ Oportuniteedi saanute kahe aasta retsidiivsus *mistahes liiki* uue kuriteo järgi oli väiksem kui rahalise karistusega või tingimisi vangistusega karistatutel (12% vs. 18%).

Joonis 11. 2018–2019 KarS § 424 lg 1 kuriteo toime pannud isikute kahe aasta retsidiivsuse määr kuriteos kahtlustatavana ülekuulamise järgi, arvestades KarS § 424 lg 1 kuriteo lahendamise liiki (%)

- ▶ Oportuniteedi mõju hindamiseks tuleb selgitada, kas oportuniteedi saanute väiksem retsidiivsus võrreldes rahalise karistusega või tingimisi vangistusega karistatutega võib olla tingitud sellest, et oportuniteet määratakse neile, kelle risk uue kuriteo toimepanemiseks ongi eelduslikult väiksem.
- ▶ Kuna oportuniteedi kasutamine KarS § 424 lg 1 asjades on viimastel aastatel märgatavalt kasvanud (26%-lt 2019. aastal 37%-le 2021. aastal – kasv enam kui kolmandiku võrra¹⁰; vt joonis 2), siis tõenäoliselt on oportuniteeti kasutatud ka suurema riskiga isikutel, mistõttu peaks kasvama ka oportuniteedi saanute retsidiivsuse näitaja tervikuna.

¹⁰ Näitajaid võrreldakse omavahel. Teine näitaja on esimest suurem $37\%/26\%=1,42$ korda ehk 42%.

- ▶ 2018–2020 oportuuniteedi saanute osakaalu kasv ei ole kaasa toonud retsidiivsuse kasvu (joonis 10). Kuna jooibes juhtide puhul kaasneb oportuuniteediga alati ka mõni kohustus (sotsiaalprogramm vms), siis saab järeldada, et oportuuniteediga kaasnevatel kohustustel on tõenäoliselt positiivne mõju korduvkuritegevuse ennetamisel võrreldes näiteks KarS § 73-ga, kus isik peab hoiduma uue kuriteo toimepanemisest, kuid mille puhul ei kohaldata muid kohustusi.
- ▶ Kui võrrelda oportuuniteedi saanute kahe aasta retsidiivsust (joonis 11) kohtulikult karistatute vastavate näitajatega enne ja pärast oportuuniteedi laialdast kasutuselevõttu (tabel 1; 2015–2016 vs. 2018–2019), siis ilmneb, et oportuuniteedi saanute retsidiivsus ei ole madalam selle tõttu, et nad on oma potentsiaalilt õiguskuulekamad.

2018–2019 kohtulikult karistatute retsidiivsusnäitajad ei ole võrreldes varasemaga kasvanud, mis aga oleks tõenäoliselt juhtunud, kui samal perioodil oleks oportuuniteediga menetlus lõpetatud eeskätt neil, kellel uue kuriteo toimepanemise risk oleks madal; sel juhul oleks kohtulikult karistada saanud isikute gruppi jäänud suurema riskiga isikud ning nende retsidiivsusnäitajad oleks eelduste kohaselt varasemaga võrreldes tõusnud.

Tabel 1. 2015–2016 ja 2018–2019 KarS § 424 kuriteos süüdi mõistetute retsidiivsus kahe aasta jooksul uue ülekuulamise järgi (uus kuritegu sama liiki)

	Kokku karistatud isikuid aastas	Uue rikkumise toime pannud süüdlaste arv	Retsidiivsus (%)
2015	2027	221	10,9
Rahaline karistus	393	34	8,7
KarS § 73	1205	114	9,5
KarS § 74	429	73	17,0
2016	1966	197	10,0
Rahaline karistus	243	19	7,8
KarS § 73	1251	112	9,0
KarS § 74	472	66	14,0
2018*	834	85	10,2
Rahaline karistus	110	8	7,3
KarS § 73	512	48	9,4
KarS § 74	212	29	13,7
2019	998	99	9,9
Rahaline karistus	101	12	11,9
KarS § 73	570	44	7,7
KarS § 74	327	43	13,1

* Tabel hõlmab 2018–2019 isikuid, kes panid toime KarS § 424 lg 1 kuriteo.

- ▶ Oportuuniteedi saanute *mistahes liiki* uutest kuritegudest olid sageduse järgi enamlevinud kehaline väärkohtlemine ja ähvardamine.

V KarS § 424 lg 1 kuriteo toimepannute retsidiivsus, arvestades oportuuniteediga lõpetamisel pandud kohustusi

- ▶ Määratud kohustuste mõju hindamisel tuleb arvestada, et reeglina määrati isikutele vähemalt kaks kohustust, millest üks oli sotsiaalprogrammi kohustus. Seega ei saa iga kohustuse mõju retsidiivsusele hinnata eraldi ainult määratud kohustuse liigi põhjal.
- ▶ Oportuuniteedi mõju retsidiivsusele hinnati ühe- ja kaheaastasel vaatlusperioodil ja uue kuriteo faktiks loeti uue ülekuulamise toimumine.
- ▶ Harva määratud kohustuste puhul ei saa teha järeldusi nende kohustuste määramise mõju kohta retsidiivsusele (nt üldkasulik töö).
- ▶ Kuna oportuuniteedi saanute väiksem retsidiivsus võrreldes rahalise karistusega või tingimisi vangistusega karistatutega ilmnis ühe aasta retsidiivsuses nii *sama liiki* kui *mistahes liiki* kuritegude puhul ning kahe aasta retsidiivsuses *mistahes liiki* kuritegude puhul (vt joonised 9 ja 10), siis on tõenäoline, et positiivset mõju avaldasid eeskätt oportuuniteediga kaasnenud nõ universaalsed kohustused, mis olid suunatud alkoholi tarvitamise vähendamisele; mitte kitsamalt joores juhtimise ennetamisele.

Tabel 2. KarS § 424 kuriteo toime pannud ja oportuuniteedi saanud isikute retsidiivsus *mistahes liiki* uues kuriteos kahtlustatavana ülekuulamise järgi kahe aasta jooksul pärast menetluse lõpetamist (2017–2019), arvestades menetluse lõpetamisel isikule pandud kohustusi*

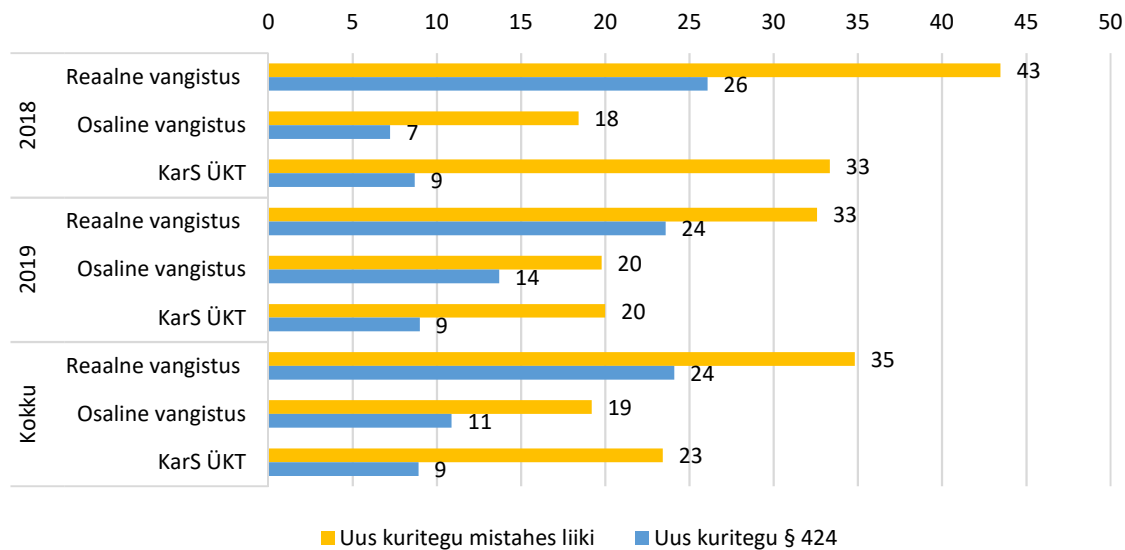
	Kokku oli kohustusega isikuid**	Kuulati üle mistahes liiki kuriteos	Retsidiivsus (%)
Sotsiaalprogrammis osalemine	567	66	12
Ravile allumine	224	39	17
Menetluskulud	197	32	16
Kindel summa riigituludesse	184	19	10
Muu asjakohase kohustuse täitmine	148	17	11
Alkoholi tarvitamise keeld	30	7	23
ÜKT	26	5	19

* Tabel hõlmab isikuid, kelle suhtes menetlus lõpetati 01.01.2017–19.12.2019. Tabelis ei näidata retsidiivsuse protsenti nende kohustuste puhul, mida määrati harva ning mida seetõttu retsidiivsuse määraga seostada ei saa.

** Samale isikule võidi määrata erinevaid kohustusi.

VI KarS § 424 lg 2 kuriteo toime pannud isikute retsidiivsus sõltuvalt karistusliigist

- ▶ Kaheaastane vaatlusperiood algas üldkasuliku töö puhul süüdimõistva kohtuotsuse jõustumise kuupäevast. Osaliselt või täielikult reaalse vangistuse puhul algas kaheaastane vaatlusperiood isiku vanglast vabanemisest.

Joonis 12. KarS § 424 lg 2 ehk korduva joores juhtimise kuriteo toime pannud isikute kahe aasta retsidiivsuse määr uue *sama liiki* (joores juhtimise) ja uue *mistahes liiki* kuriteo järgi, arvestades menetlusliiki 2018. ja 2019. aastal (%)

- ▶ Üldkasuliku töö kasutamisel oli KarS § 424 lg 2 kuriteo toime pannute kahe aasta retsidiivsus uue *sama liiki* kuriteo järgi ligikaudu kaks ja pool korda väiksem kui täielikult reaalse vangistusega karistatutel (9% vs. 24%).¹¹
- ▶ Šokivangistuse kasutamisel oli KarS § 424 lg 2 kuriteo toime pannute kahe aasta retsidiivsus uue *sama liiki* kuriteo järgi ligikaudu kaks korda väiksem kui täielikult reaalse vangistusega karistatutel (11% vs. 24%).
- ▶ Šokivangistuse ja üldkasuliku töö retsidiivsust võrreldes oli šokivangistuse korral kahe aasta retsidiivsus suurem uue *sama liiki* kuriteo järgi (11% vs. 9%), kuid *mistahes liiki* kuriteo järgi oli šokivangistuse puhul retsidiivsus mõnevõrra väiksem kui üldkasuliku töö kasutamisel (19% vs. 23%)
- ▶ Üldkasuliku töö kasutamisel oli KarS § 424 lg 2 kuriteo toime pannute kahe aasta retsidiivsus uue *mistahes liiki* kuriteo järgi kolmandiku väiksem kui sama kuriteo eest täielikult reaalse vangistusega karistatutel (23% vs. 35%).
- ▶ Šokivangistuse kasutamisel oli KarS § 424 lg 2 kuriteo toime pannute kahe aasta retsidiivsus uue *mistahes liiki* kuriteo järgi ligi poole väiksem kui sama kuriteo eest täielikult reaalse vangistusega karistatutel (19% vs. 35%).
- ▶ Reaalse vangistusega karistatute kõrgemast retsidiivsusest võrreldes šokivangistusega või üldkasuliku tööga karistatutega võib järeldada, et reaalne vangistus tervikuna ei aita kaasa joores juhtimise ega retsidiivsuse vähendamisele.
- ▶ Kuna 2017. aasta muudatusega kadus ära võimalus korduvate joores juhtide karistamiseks tingimisi vangistusega koos käitumiskontrolliga, siis pakkus huvi, milline on šokivangistuse ja üldkasuliku töö mõju korduvate joores juhtide retsidiivsusele. Selleks võrreldi korduvate joores juhtide retsidiivsust enne ja pärast 2017. aasta muudatusi.

¹¹ Esimene näitaja moodustab teisest $9\%/24\% = 0,375$ ehk 37,5%; seega on esimene näitaja ca 63% väiksem kui teine.

- ▶ Enne 2017. aasta muudatusi karistati korduvaid joobes juhte reeglina KarS § 74 alusel ning nende kahe aasta retsidiivsus uue *sama liiki* kuriteo järgi oli aastatel 2015–2016 vahemikus 14–17% (vt tabel 1). Seega oli see näitaja kõrgem kui sama kuriteo eest üldkasuliku töö või šokivangistusega karistatud isikutel.
- ▶ Šokivangistusega karistatute puhul vaadati, kas retsidiivsust mõjutab kohe ärakantava vangistuse pikkus (ülejäanud osa mõistetud vangistusest jäi kanda tingimisi). Selgus, et kuni kahe nädalase reaalse vanglas viibimise puhul jäi retsidiivsus madalamaks kui neil, kes olid vanglas enam kui üks kuu. Samas polnud arvestatavat erinevust alla 15 päeva ning 15–31 päeva vanglas viibinute retsidiivsuses (tabel 3).

Tabel 3. KarS § 424 kuriteo eest šokivangistusega karistatute retsidiivsus uues *mistahes liiki* kuriteos kahtlustatavana ülekuulamise järgi ühe ja kahe aasta jooksul pärast vanglast vabanemist, arvestades realselt ära kantud vangistuse pikkust

Vanglas realselt ära kantud osa pikkus päevades	Retsidiivsus ühe aasta järgi (%)	Retsidiivsus kahe aasta järgi (%)
Alla 15 päeva	9,8	17,6
15–31 päeva	6,5	19,5
32–61 päeva	17,2	24,1
62–183 päeva	25,3	44
183 ja enam päeva	24,2	39,1

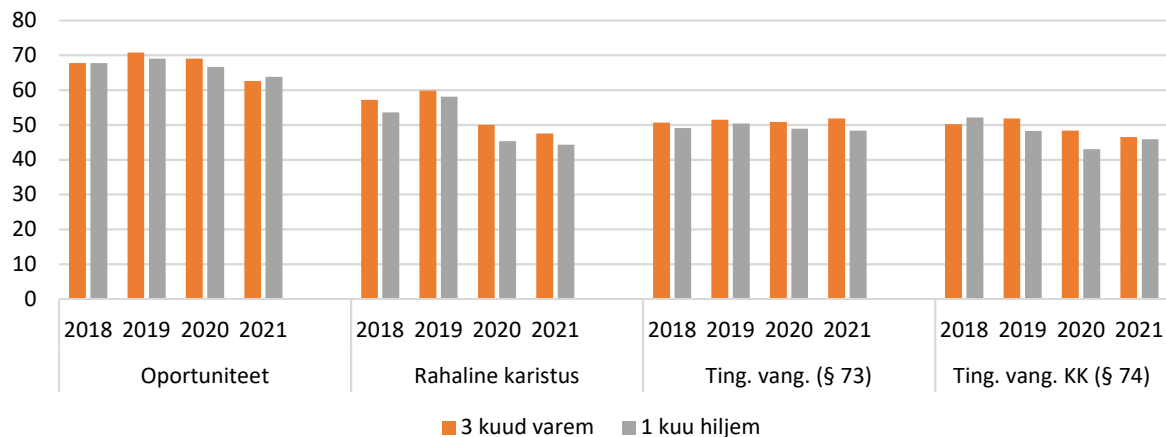
- ▶ Eestiga sarnasele tulemusele, mille kohaselt raskematel karistustel (pikem vangistus) pole korduvkuritegevust vähendavat mõju jõuti ka Soomes läbi viidud joobes juhtide karistuspraktika analüüsis.¹²

VII Joobes juhtimise kuriteo toime pannud isikute tööhõives osalemine enne ja pärast kuritegu sõltuvalt menetlus- või karistusliigist

- ▶ Kriminaalses joobes juhtide tööturul osalemist vaadeldi erinevate gruppide võrdluses, arvestades töötajate registri andmeid.
- ▶ Andmed näitavad töötajate registris olnute osakaalu enne ja pärast kuritegu (kolm kuud enne ja üks kuu pärast oportuuniteedimääruse või süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist).¹³

¹² <https://eurocrim.secure-platform.com/spain2022/solicitations/8/sessiongallery/520>

¹³ Kuna andmestik ei sisaldanud kõikide gruppide puhul kuriteo kuupäeva, siis eeldati et joobes juhtide puhul jõuab ülekaalukas osa menetlustest lahendini (menetluse lõpetamine või süüdimõistva otsuse jõustumine) kolme kuu jooksul alates kuriteo toimepanemisest.

Joonis 13. KarS § 424 kuriteo toime pannud isikute arvelolek töötajate registris kolm kuud enne ja üks kuu pärast menetluse lõpetamist oportuniteediga või süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist (%; hõlmatud on isikud, kes menetlusotsuse hetkel olid vanuses 21–64 aastat)

- ▶ Kohtulikult karistatutel vähenes ametlikult töötamise osakaal mõnel aastal ja mõne karistusliigi puhul kuni viis protsendipunkti, võrreldes kuriteo toimepanemisele eelnenud ajaga. Kõige enam vähenes ametlikult töötamine rahalise karistuse saanutel.
- ▶ Oportuniteedi saanutel ning tingimisi ilma käitumiskontrollita karistatutel (KarS § 73) töötamise osakaal praktiliselt ei muutunud.